

АНОТАЦІЯ

Бигар Л. Р. Культурна специфіка німецьких фразеологічних одиниць-афоризмів латинського походження. Рецепція. Текстове функціонування. Дипломна робота освітнього рівня – магістр. На правах рукопису. Спеціальність 035.043 Філологія. Германські мови і літератури (переклад включно), перша – німецька. Івано-Франківськ, 2025.

У магістерській роботі досліджено німецькі фразеологічні одиниці та афоризми латинського походження, які становлять важливий компонент сучасного німецькомовного дискурсу та зберігають тяглість античної культурної традиції. Актуальність теми пояснюється активним функціонуванням латинських висловів у сучасній німецькій мові та необхідністю вивчення їхньої семантичної еволюції, рецепції й адаптації до нових комунікативних умов. Метою роботи є аналіз структурних, семантичних і функціонально-прагматичних характеристик латинських афоризмів у німецькій мові та визначення їхнього текстового функціонування в медійному, правничому, художньому й суспільно-публіцистичному дискурсах. Методологія дослідження включає описовий метод, метод суцільної вибірки, зіставний і семантико-стилістичний аналіз, а також елементи корпусного аналізу. Матеріалом слугували словники, фразеографічні джерела XIX–XX ст., навчальні матеріали та публікації медіаплатформи Der Spiegel (2020–2025). У результаті встановлено класифікаційні групи досліджуваних одиниць, описано їх граматичні та семантичні моделі й визначено основні прагматичні функції. Зроблено висновок, що латинські вислови виконують пізнавальну, експресивну, стилістичну та культурно-маркерну функції у сучасному німецькому дискурсі.

Ключові слова: фразеологізми античного походження, крилаті вислови, афоризми, семантика, текстове функціонуван

ZUSAMMENFASSUNG

In der vorliegenden Masterarbeit werden deutsche phraseologische Einheiten und Aphorismen lateinischen Ursprungs untersucht, die einen bedeutenden Bestandteil des modernen deutschsprachigen Diskurses darstellen und die Kontinuität der antiken kulturellen Tradition bewahren. Die Relevanz des Themas ergibt sich aus der aktiven Präsenz lateinischer Ausdrücke in der heutigen deutschen Sprache sowie aus der Notwendigkeit, deren semantische Entwicklung, Rezeption und Adaptation an aktuelle kommunikative Bedingungen zu analysieren. Ziel der Arbeit ist es, die strukturellen, semantischen und funktional-pragmatischen Eigenschaften lateinischer Aphorismen im Deutschen zu erfassen und deren textuelle Funktionsweise in medialen, juristischen, literarischen und gesellschaftlich-publizistischen Diskursbereichen zu bestimmen. Die Methodologie basiert auf der deskriptiven Methode, der vollständigen Auswahl, dem kontrastiven und semantisch-stilistischen Ansatz sowie Elementen der Korpusanalyse. Das Material umfasst Wörterbücher, phraseographische Quellen des 19.–20. Jahrhunderts, Lehrmaterialien sowie Publikationen der Medienplattform Der Spiegel (2020–2025). Im Ergebnis wurden thematische Gruppen der untersuchten Einheiten definiert, grammatische und semantische Modelle beschrieben sowie ihre zentralen pragmatischen Funktionen bestimmt. Es wurde festgestellt, dass lateinische Ausdrücke im modernen deutschen Diskurs kognitive, expressive, stilistische und kulturmarkierende Funktionen erfüllen.

Schlüsselwörter: phraseologische Einheiten antiken Ursprungs, geflügelte Worte, Aphorismen, Semantik, textuelle Funktionsweise.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ ТА АФОРИСТИКИ	7
1.1. Фразеологізм як особливий вид мовного знака	7
1.2. Статус крилатих висловів і афоризмів у фразеології	12
1.3. Збірка Георга Бюхмана «Geflügelte Worte» як лексикографічне джерело	17
1.4. Класифікація фразеологічних одиниць античного латинського походження в лінгвістичній літературі	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	33
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ	35
2.1. Античні афоризми латинського походження у німецькій мові. Джерела емпіричного мовного матеріалу	35
2.2. Лінгвопрагматичний аспект функціонування фразеологізмів античного латинського походження	39
2.3. Граматичне та лексичне оформлення німецьких фразеологізмів античного латинського походження	52
2.4. Семантична структура фразеологічних одиниць та афоризмів античного латинського походження	55
2.5. Тематичний аспект ідіом античного латинського походження	60
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	63
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТОК	77

ВСТУП

У сучасному лінгвістичному просторі, що характеризується активними міждисциплінарними підходами та зростанням уваги до зв'язку мови й культури, фразеологія дедалі частіше розглядається як важлива складова мовної системи та інтелектуальної спадщини людства. На відміну від окремих слів, фразеологізми акумулюють історичний, ментальний і культурний досвід народу, зберігають колективні знання, емоційні реакції, етичні моделі та ідеологічні маркери. Вони виступають символічними знаками культурної пам'яті, відображають соціальні цінності та світоглядні орієнтири певної спільноти, формуючи її культурно-мовну ідентичність.

Особливу групу серед фразеологічних одиниць становлять афоризми, крилаті вислови та сталі вирази античного походження, зокрема латинські. Антична цивілізація, сформувавши фундамент філософії, права, науки, риторики та літератури, стала одним з головних джерел європейської мовної й культурної традиції. Латина тривалий час виконувала роль міжнародної мови науки, церкви, державного управління й освіти, що сприяло збереженню та поширенню її фразеологічних структур у європейських мовах. У німецькій мові такі вислови закріпилися як елементи високого стилю, риторичної традиції, наукового синтаксису й публічного дискурсу.

Актуальність дослідження визначається кількома ключовими чинниками. По-перше, у сучасній німецькій мові спостерігається зростання використання латинських афоризмів у медійному, правничому, академічному та повсякденному дискурсах, що свідчить про їхню живу комунікативну функцію.

По-друге, в умовах глобалізації та міжкультурної комунікації античні вислови зберігають статус інтелектуального маркера, який демонструє освіченість і риторичну компетенцію мовця. По-третє, попри значну кількість праць, присвячених фразеології, питання системної класифікації,

стилістичної функціональності та семантичної адаптації саме латинських фразеологізмів у сучасному німецькому дискурсі залишаються недостатньо вивченими.

Об'єктом дослідження є фразеологізми, афоризми та крилаті вислови латинського походження, що функціонують у сучасній німецькій мові.

Предмет дослідження становлять їхні структурні, семантичні та прагматичні характеристики, а також особливості текстового функціонування в різних комунікативних сферах.

Матеріалом дослідження є 197 фразеологічних одиниць латинського походження, зафіксованих у словниках, фразеографічних довідниках, художніх текстах, рекламних слоганах, газетних статтях, медіаплатформі *Der Spiegel* (2020–2025), а також у мовленні носіїв німецької мови.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі фразеологізмів латинського походження у сучасній німецькій мові, включаючи їхню класифікацію, семантико-структурні моделі, ступінь адаптованості та функціонально-прагматичний потенціал.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- уточнити дефініції термінів: *фразеологізм*, *крилатий вислів*, *афоризм*;
- визначити статус афористики у структурі фразеологічної системи;
- дослідити історичну основу латинського мовного впливу на німецьку фразеологію;
- проаналізувати збірку Георга Бюхмана *Geflügelte Worte* як ключове лексикографічне джерело;
- узагальнити існуючі класифікації фразеологізмів античного походження;
- виявити типові граматичні моделі та семантичні механізми;

- визначити прагматичні функції та контексти вживання цих одиниць у сучасному дискурсі;
- встановити їхню частотність та ступінь адаптації в німецькій мові.

Методологічну основу становлять метод компонентного аналізу, лексико-семантичний, описовий і порівняльно-історичний методи, метод суцільної вибірки та елементи корпусного аналізу й прагматичного підходу.

Наукова новизна полягає в першій системній спробі зіставлення структурних, семантичних і функційних параметрів латинських фразеологізмів у сучасному німецькому дискурсі на основі різноманітного текстового матеріалу.

Теоретичне значення полягає у поглибленні теоретичних засад фразеології та у розширенні знань щодо механізмів культурної спадкоємності у мові.

Практичне значення полягає в можливості використання результатів дослідження у викладанні німецької мови, перекладознавстві, фразеографії, курсах риторики, стилістики, історії мови та міжкультурної комунікації.

Апробація. Основні завдання, положення та результати дослідження були продемонстровані на засіданні кафедри німецької філології факультету іноземних мов Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (м.Івано-Франківськ, 2025). Магістерська робота була апробована на X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації» ELLIC 2025 (м. Івано-Франківськ, 2025).

Мета та завдання дослідження зумовили **структуру** роботи, яка складається зі вступу, теоретичного та практичного розділів, висновку, списку використаних джерел (59 найменувань) та додатка.

У Розділі 1 подано теоретичні засади дослідження: уточнено статус фразеологізмів, афоризмів та крилатих висловів у сучасному мовознавстві,

окреслено місце латинських висловів у системі фразеології, проаналізовано збірку Георга Бюхмана «Geflügelte Worte» як важливе лексикографічне джерело. Також розглянуто існуючі класифікації фразеологізмів античного походження та теоретичні підходи до їхнього опису з позицій семантики, структури та функцій.

У Розділі 2 здійснено емпіричний аналіз зібраного фактичного матеріалу. Розглянуто джерела функціонування фразеологізмів античного походження у сучасному німецькомовному дискурсі, описано їхню граматичну будову, лексико-семантичні моделі, прагматичні функції та тенденції текстової реалізації. Окрему увагу приділено частотності вживання та контекстам функціонування одиниць у медійному, художньому, правничому та повсякденному мовленні.

За обсягом робота складається з 85 сторінок. Список використаної літератури містить 81 джерело, серед яких 55 джерел наукової літератури та 26 джерел ілюстративного матеріалу, опублікованих у період з 2020 по 2025 рік. Дослідження містить 1 діаграму. Кількість опрацьованих прикладів у практичній частині становить 197.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на виявлення та аналіз мовних явищ, пов'язаних із культурою та етнічними традиціями, а також помітним поживленням інтересу до функціонування мовної системи.

У першому розділі було визначено теоретичні передумови дослідження фразеологічних одиниць та афоризмів античного латинського походження в сучасній німецькій мові. Узагальнення поглядів сучасних лінгвістів дало підстави трактувати фразеологізм як окремий тип мовного знака, для якого характерні структурна сталість, відтворюваність, семантична цілісність, переосмисленість складників, образність та експресивність. Проаналізовано вузький та широкий підходи до визначення меж фразеології й обґрунтовано доцільність широкої інтерпретації, що включає ідіоми, прислів'я, приказки, крилаті вислови, паремії, парні словосполучення, термінологічні стійкі конструкції та інші одиниці, що функціонують як готові мовні формули.

Окремим предметом аналізу стали крилаті вислови й афоризми, які займають проміжне положення між фразеологією та культурно маркованими цитатними структурами. Їхня специфіка полягає в наявності достовірного джерела походження, історико-культурної конотації, підвищеної стилістичної навантаженості та високого ступеня впізнаваності у мовному середовищі. У цьому контексті особливе значення має концепція Георга Бюхмана, який уперше систематизував такі вислови у збірці «Geflügelte Worte» (1864) та запропонував критерії віднесення до цієї групи: документоване авторство або джерело, стабільність вживання та входження до активного мовленнєвого обігу. Саме його класифікаційний підхід заклав основу подальшого лінгвістичного опису крилатих висловів як елементів колективної мовної пам'яті.

У розділі також проаналізовано класифікаційні принципи фразеологічних одиниць, описані у працях Н. Шанського, В. Фляйшера, Ю. Фікса, Е. Агриколи, Ф. Зайлера та інших учених. На їхній основі було встановлено, що латинські фразеологізми можуть належати до різних типів – від неподільних семантичних зрощень до стилістично окреслених прислів'їв, паремій, термінологічних конструкцій та інтертекстуальних цитатних формул. Акцентовано на тому, що латинський фразеологічний пласт у німецькій мові є водночас історично сформованим, стилістично маркованим і культурно вмотивованим явищем, що продовжує функціонувати як засіб смислотворення, інтелектуального маркування та збереження культурної пам'яті.

У другому розділі було здійснено емпіричний аналіз 197 фразеологічних одиниць античного латинського походження, що функціонують у сучасній німецькій мові. Матеріал дослідження відібрано з фразеологічних словників, збірки Георга Бюхмана, художньої літератури, публіцистичних та медійних текстів, рекламних матеріалів і прикладів живого мовлення. Завдяки цьому вдалося показати не лише «канонічне» словникове закріплення одиниць, але й їхнє реальне функціонування в актуальних комунікативних контекстах.

Для емпіричного аналізу було використано 32-ге класичне видання праці Георга Бюхмана «Geflügelte Worte: Der Zitatenschatz des deutschen Volkes» (Leipzig, 1923), з якого відібрано 120 одиниць із розділу «Aus lateinischen Schriftstellern». Семантико-функціональний аналіз засвідчив, що латинський цитатно-фразеологічний фонд продовжує стабільно функціонувати в сучасній німецькій мові (перевірено за корпусами DWDS, Duden Online, COSMAS II, 2000–2025 pp.). Аналіз показав, що частина висловів зберегла первинну функцію історично впізнаваних цитат, тоді як інша – зазнала повної або часткової фразеологізації, перейшовши до розряду стійких фразеологічних структур із переосмисленим значенням. Ці

результати підтверджують тезу Гаральда Бургера про те, що *Geflügelte Worte* функціонують як вторинні семіотичні знаки, смислова структура яких формується не шляхом складення лексичних компонентів, а завдяки історично та культурно мотивованому переосмисленню.

Отримані результати демонструють нерівномірний розподіл фразеологічних одиниць античного походження за тематичними групами. Найчисельнішою є етично-філософська група (44 одиниці, що становить 37 % від загальної вибірки). Це підтверджує вагому роль античної мудрості у формуванні концептуального та інтелектуального підґрунтя сучасного німецькомовного простору. Другою за кількісним показником виступає побутово-практична група (35 одиниць, 29 %), яка відображає адаптацію латинських висловів до повсякденної комунікації та їхню інтеграцію в сучасну мовну норму. Політично-правова група налічує 19 одиниць (16 %), що свідчить про збереження латинської правничої традиції, особливо у сфері юридичної та публічної комунікації. Освітньо-культурна група включає 15 одиниць (12 %) і демонструє спадкоємність латинської мови в академічному, науковому та освітньому середовищі. Найменш представленою є історико-міфологічна група (7 одиниць, 6 %), проте її одиниці мають високий культурний символізм і слугують маркерами міжтекстових зв'язків, алюзій та культурної пам'яті. Загалом такий розподіл засвідчує, що латинські фразеологізми не лише зберегли свій історичний статус як частина книжної традиції, а й продовжують виконувати важливі стилістичні, когнітивні та культурно-маркерні функції у сучасному німецькомовному дискурсі.

Проведене дослідження функціонування фразеологізмів античного латинського походження у сучасному німецькому медіадискурсі засвідчило, що ці одиниці зберігають високу частотність уживання, прагматичну актуальність та культурну значущість. Матеріал дослідження становили тексти електронного видання журналу *Der Spiegel* за 2020–2025

роки, що охоплюють широкий спектр тематичних галузей: політичну аналітику, соціальні коментарі, економічну публіцистику, культурні огляди та репортажний формат. Корпусний аналіз показав, що частина латинських висловів функціонує як стилістичні цитатні формули, тоді як інші зазнали переосмислення та стали повноцінними фразеологічними одиницями німецької мови. Найпоширенішими виявилися вислови *Damoklesschwert* (110 уживань), *Trojanisches Pferd* (71 уживання), *Pyrrhussieg* (39) та *Sisyphusarbeit* (37), що свідчить про їхню стабільну інтеграцію у сучасний інформаційний простір.

Фразеологізм має ті ж морфолого-синтаксичні ознаки як «іменник» і як «прикметник», а саме рід, число, відмінок; як «дієслово»: час, стан, особу та число. Поєднання сталих висловів може відігравати різні ролі у реченні, вступаючи у певні зв'язки з іншими складовими речення. Ідіоми часто з'являються як присудок, або як складений присудок, оскільки більшість із них містить дієслово. Таким чином, фіксовані словесні поєднання можуть використовуватися як присудок, як підмет, як означення, як додаток, як обставина, як різні дієприслівникові звороти.

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що фразеологізми античного латинського походження становлять органічний і функціонально важливий компонент фразеологічної системи сучасної німецької мови, виконуючи номінативні, стилістичні, експресивні, прагматичні та культурно-ідентифікаційні функції. Крилаті вислови та афоризми становлять окремий підтип фразеологічних одиниць, оскільки поєднують структурну сталість і мовну відтворюваність із культурною пам'яттю, історичною маркованістю та інтертекстуальністю. Збірка Георга Бюхмана «*Geflügelte Worte*» виступає ключовим джерелом кодифікації таких мовних одиниць і демонструє їхній шлях від авторського вислову до колективного мовного надбання. Проведений аналіз засвідчив перевагу фразеологізмів, пов'язаних із філософсько-етичними концептами,

суспільними відносинами та міфологічним пластом культури, що відображає тяглість античної інтелектуальної традиції у сучасній німецькій мові. Функціонально-прагматичний аналіз сучасних текстів підтверджує активне використання цих одиниць у медіа, художньому та публіцистичному дискурсі як засобів іронії, оцінки, інтелектуальної гри та створення інтертекстуальних зв'язків. Виявлені граматичні, семантичні та стилістичні особливості демонструють високий ступінь інтегрованості латинських фразеологізмів у мовну систему, а зафіксовані контекстуальні модифікації підтверджують їхню адаптивність і динамічність. Отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення й можуть бути застосовані у подальших студіях з фразеології, лінгвокультурології, перекладознавства та у викладанні німецької мови як іноземної.